

УДК 371.1

Н.Г. Білоцерківська**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Анотація. У поданій статті розглянуті актуальні питання щодо реформування вищої освіти в Україні, забезпечення її якості. Зокрема аналізуються положення Закону України «Про вищу освіту» щодо створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, якість вищої освіти, реформування вищої освіти, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Аннотация. В данной статье рассмотрены актуальные вопросы относительно реформирования высшего образования в Украине, обеспечения его качества. Непосредственно анализируются положения Закона Украины «О высшем образовании» относительно создания Национального агентства по обеспечению качества высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, качество высшего образования, реформирование высшего образования, Национальное агентство по обеспечению качества высшего образования.

Abstract. This article discusses topical issues concerning the reform of higher education in Ukraine, to ensure its quality. Directly analyzed the provisions of the Law of Ukraine on the establishment of a National Agency for Quality Assurance in Higher Education.

Key words: higher education, quality of higher education, the reform of higher education, the National Agency to ensure the quality of higher education.

Відповідно до Конституції України, кожен громадянин країни має право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23) та право на освіту (ст. 53). Дане конституційне положення знайшло своє закріплення і в ст. 4 Закону України Про вищу освіту від 1 липня 2014 року.

Актуальність теми. Утвердження демократичної, правової держави висуває особливі вимоги до діяльності системи освіти, оскільки виникає потреба в значній кількості спеціалістів, здатних здійснювати технічне, економічне та організаційне керівництво. На сучасному етапі розвитку світового суспільства освіта стає найважливішим елементом соціальної сфери держави, що забезпечує стійке економічне зростання, соціальну стабільність, розвиток інститутів громадянського суспільства та національну безпеку держави.

Сфера освіти найбільш повно задовольняє не тільки інтереси, потреби, запити особистості, здійснює її підготовку до життя у соціумі, а й сприяє формуванню у молодій людини свідомості громадянина суспільства, здатності до розуміння й сприйняття суспільних трансформацій, змін та їхніх наслідків, активної життєвої позиції у суспільних процесах.

Освіта як головний творець та розповсюджувач знань і соціального досвіду, є потужним фактором розвитку людського потенціалу та економічного зростання. Але для забезпечення такого розвитку необхідним є не стільки високий рівень доступу населення до освіти, скільки якість освіти.

На превеликий жаль, вища освіта останнім часом стала менш якісною, переважна більшість випускників вищих навчальних закладів виявляються не конкурентоспроможними на Європейському ринку праці, тому реформування освіти як структурно, так і змістовно є нагальною суспільною потребою сьогодення. Поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї повинно стати одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави.

Реформування освіти можна розглядати як необхідну передумову модернізації, коли закладаються концептуальні і нормативно-правові засади системних змін у сфері освіти відповідно до векторів розвитку, обраних суспільством. Реформа в освіті сприймається як переорганізація діяльності сфери освіти, що спрямована на виконання нових завдань, як правило, на основі впровадження суттєво оновленої (чи нової) парадигми освіти [1]. Реформування вищої освіти має на меті забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, яка базується на принципах демократії й незалежності університетів, їх наукової і дослідницької самостійності, активізувати мобільність студентів і науково-педагогічних кадрів, підготувати молодь до активного життя в демократичному суспільстві [2, с. 645].

Питання реформування системи вищої освіти завжди були в центрі уваги науковців. Зокрема цим питанням займалися О. Бражник, В. Кремень, В. Білокопитов, Г. Козлакова, К. Корсак, М. Кисіль, С. Ніколаєнко, А. Похресник, М. Згуровський, С. Бін, П. Волш, Д. Вудхауз, Б. Кеєм, А. Маршал, Б. Неткова та ін. Незважаючи на значний внесок науковців і на зусилля держави щодо реформування вищої освіти, багато питань залишаються не вирішеними на сьогодні, і зокрема це стосується якості вищої освіти.

Підписання Україною у 2005 році Болонської декларації змінило курс реформування галузі вищої освіти в новому напрямку – інтеграції української системи вищої освіти до загальноєвропейської. Чітка європейська спрямованість сучасного зовнішньополітичного курсу України, інтеграція держави в європейський освітній простір висувають перед вітчизняною вищою освітою нові завдання, першочергове з них – це підвищення якості вищої освіти в Україні.

Якість вищої освіти – комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відповідно до інтересів особи, суспільства і держави. Якісна освіта повинна давати можливість кожному індивіду залежно від його інтересів і можливостей здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах [3, с. 48].

У Всесвітній декларації з вищої освіти, прийнятій на Міжнародній конференції з вищої освіти в листопаді 1998 року, вказано, що якість вищої освіти – це

багатомірне поняття, яке охоплює всі аспекти діяльності вищого навчального закладу: навчальні та академічні програми, навчальну і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчальну базу і ресурси [4, с. 81].

1 липня 2014 року Верховна Рада ухвалила новий ЗУ «Про вищу освіту» [5]. Законопроект був розроблений ще 2012 року робочою групою, яку очолював ректор НТУУ «КПІ» Михайло Згуровський. Процес прийняття цього надзвичайно важливого нормативного документу був надто складний і довготривалий. Він супроводжувався гострими дискусіями і обговореннями і як результат, ми отримали новий закон, який передбачає багато прогресивних змін в українській освіті, докорінно змінює стандарти та принципи функціонування українських навчальних закладів та систему освіти в цілому. Прийняття цього надзвичайно важливого нормативного акту є значним кроком щодо реформування вищої освіти і підвищення її якості.

Новий Закон України про вищу освіту дає чітке визначення таких понять як «вища освіта», «якість вищої освіти». Відповідно до п. 5 ст. 1 вказаного закону вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти Вища освіта у цивілізованому світі є не просто засобом задоволення фахових потреб особистості, вона в значній мірі є духовною необхідністю суспільства.

П. 23 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» якість вищої освіти визначає, як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти.

Розділ V Закону України «Про вищу освіту» безпосередньо присвячений питанням щодо забезпечення якості вищої освіти. Принципово новим і надзвичайно важливим законодавчим рішенням у напрямку підвищення якості вищої освіти є створення у вересні 2015 року Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. За задумом авторів закону, цей колегіальний орган має контролювати те, як університети дотримуються визначених державою стандартів освіти. Раніше це робила сама держава.

Агентство є юридичною особою й матиме у своєму складі 25 членів, обраних терміном на три роки: два – від Національної академії наук, по одному – від кожної з галузевих академій наук, загалом п'ять, 13 – від вищих навчальних закладів: дев'ять – від державних, один – від комунальних, три – від приватних, три – від всеукраїнських об'єднань роботодавців та два – від органів студентського самоврядування.

Оскільки реформування вищої освіти має на меті забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, яка базується на принципах демократії й незалежності університетів, їх наукової і дослідницької самостійності, активізувати мобільність студентів і науково-педагогічних кадрів, підготувати молодь до активного життя в

демократичному суспільстві, то в складі агенції немає місць для урядовців, а тільки представників самих вишів усіх форм власності, делегатів від НАНУ, представників студентів та працевлаштувачів.

З огляду на це необхідно зазначити, що процес формування такої структури повинен відбуватися максимально відкрито і демократично. Основним виконавцем завдання зі створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти є Міністерство освіти і науки, але зважаючи на автономію вищих навчальних закладів, відповідальність за формування агентства повинна покладатися не лише на Міністерство, а й академічну спільноту в цілому.

Завдання Національного агентства – контроль за якістю вищої освіти, розробка вимог до рівня наукової кваліфікації випускників ВНЗ та викладачів, ліцензування спеціальностей та акредитація освітніх програм тощо. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про вищу освіту», Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти (установа, агенція, бюро тощо), які є недержавними організаціями, і здійснюють оцінювання освітньої програми, результатів навчання та/або вищих навчальних закладів (їхніх структурних підрозділів) з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги вищим навчальним закладам в організації системи забезпечення якості вищої освіти та внесення пропозицій Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти щодо акредитації освітньої програми.

Створення цього надзвичайно важливого органу із забезпечення якості вищої освіти є вкрай необхідним на сьогоднішній день, але воно не може стати панацеєю вирішення усіх проблем у цій сфері, і тому виникає дуже багато запитань щодо його створення і формування.

Формування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в першу чергу має розглядатися як складова формування нової системи протипагу у вищій освіті. Успіх реформи вищої освіти залежить не від формування того чи іншого органу, а від побудови ефективної системи протипагу у вищій освіті.

Міністерством освіти і науки розроблено та опубліковано для громадського обговорення проект постанови КМУ «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти». Проект розроблено на виконання нового закону «Про вищу освіту», відповідно до норм якого агентство є складовою системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Аналіз даної постанови викликає багато зауважень, зокрема це стосується, того чи не призведе створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до формування ще одного бюрократичного, корумпованого органу, який візьме на себе частину повноважень Міністерства освіти України. Багато питань виникає відносно функцій цього агентства, які за своєю сутністю можуть суттєво обмежувати автономію вищих навчальних закладів. Не зрозумілим залишається, яким чином забезпечуватиметься наявність та ефективність процесів і процедур зовнішнього

забезпечення якості вищої освіти. Багато питань до формування складу і структури агенції, процедур, що запропоновані для її комплектування, тощо.

З цього приводу науковці зазначають, що в проекті не достатньо опрацьований механізм створення і діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, фактично авторами вказаного проекту передбачено створення нового міністерства вищої освіти, яке не «міністерство в міністерстві», тобто у Міністерстві освіти і науки, а поряд з ним. Звісно, що таке положення речей не може суттєво впливати на забезпечення якості вищої освіти. Національне агентство не тільки не зможе забезпечити прорив у майбутнє вітчизняній вищій школі, але навпаки – буде ще одним гальмом на шляху розвитку галузі як додаткова контролююча інституція.

З огляду на вище викладене можна зазначити, що у сфері вищої освіти потрібна докорінна реформа, яка має ґрунтуватися на максимальному залученні суспільства до оцінювання та контролю якості. Найбільш ефективним шляхом вирішення проблеми могло б стати формування реального правового поля для функціонування незалежних агенцій з оцінювання якості освіти, заснованих на різних формах власності, як то є у більшості країн світу і стимулювання їхнього створення. А також передача саме цим агенціям права на оцінку якості вищої освіти.

Якщо вища школа України скористається концептуальними рекомендаціями щодо розуміння якості вищої освіти та системи її забезпечення, то ми зможемо перейти на цілковито новий рівень – створити культуру якості, яка об'єднає студентів, викладачів, роботодавців, державних службовців, освітніх експертів, освітянські громадянські організації, місцеву громаду в середовище, що стане передумовою стрімкого соціального та економічного розвитку нашої країни.

Література

1. Катеринчук О.В. Модернізація системи освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://intkonf.org/katerinchuk-ovmodernizatsiya-sistemi-osviti>;
2. Європейський Союз – Україна: співробітництво у сфері вищої освіти. – К.: Представництво ЄС в Україні, 2010. – 20 с.;
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.;
4. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – С. 171;
5. Закон України Про вищу освіту. – Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37–38, ст. 2004.